

Nové pomenovania osôb v slovenčine a ukrajinčine z prekladateľského hľadiska

Jarmila Kredátusová

Veľkú skupinu inovácií – až 68% – v ukrajinských médiách tvoria substantíva, ktoré pomenávajú osoby, udalosti a predmety. Ako tvrdia známi ruskí a ukrajinskí bádatelia (E. Zemskaja, 1992; V. Kostomarov, 1994; V. Zabolotkina, 1989; M. Zacznyj, 1999; K. Lenecj, 1999; H. Viňar, 1992; T. Kocj(ová), 1997; D. Mazuryk(ová), 2002; cit. podľa Styšov, 2003, s. 123), je to všeobecná tendencia v mnohých jestvujúcich jazykoch – tvoriť práve takéto substantíva.

V našej štúdii sme sa sústredili na názvy osôb v ukrajinčine a v slovenčine, konkrétnejšie sa venujeme možnostiam prekladu nových pomenovaní osôb zo slovenčiny do ukrajinčiny a tiež opačne. Táto otázka je bolestivá dnes aj preto, že prekladových slovníkov s novými pomenovaniami niet, ale preklady textov rôzneho smerovania sa realizujú, pretože takáto potreba v praxi je. Prekladateľ má síce možnosť siahnuť po elektronických prekladačoch a prekladových slovníkoch, ktoré reagujú na dopyt rýchlejšie, ale určite nie až tak rýchlo a najmä nie tak kvalitne, ako by si to prekladateľ ideálne predstavoval.

V dnešnej slovnej zásobe v ukrajinčine aj v slovenčine sú najviac rozšírené nové pomenovania osôb tvorené prevažne od slovies, ďalej od dejových substantív a následne od ostatných substantív. Najčastejšie sú to názvy osôb pomenujúcich rôzne profesie, názvy osôb, ktoré charakterizuje nejaká športová činnosť, ktorú radi vykonávajú, sú to tiež názvy príslušníkov rôznych politických, ideologických, myšlienkových smerovaní, rôznych iných smerov a prúdov, ďalej názvy osôb, ktoré majú nejakú charakteristickú vonkajšiu vlastnosť, črtu alebo ich charakterizuje nejaká záujmová činnosť, ale môžu to byť aj názvy osôb – nositeľov nejakých chorôb.

Z hľadiska prekladu nové pomenovania v cieľovom jazyku svoje ekvivalenty majú alebo nemajú, jestvujú alebo nejestvujú. Ak ekvivalent jestvuje, spravidla ho elektronický prekladač ukáže. Ak ekvivalent nejestvuje, prekladateľ musí takýto problém vyriešiť sám. Má možnosť použiť jednu zo známych prekladateľských metód či postupov, ktoré sú dnešnej teórii o preklade známe. Pri prekladaní názvov osôb uvádzame niekoľko poučných pravidiel, ku ktorým sme naším pozorovaním dospeli.

Ukrajinské lexémy, ktoré sú charakteristické svojou národnou špecifickosťou, štruktúrne nezodpovedajú slovenským lexémam, teda nie sú svojou štruktúrou rovnaké ako lexémy slovenské. Porovnajme ukr. *державотворець, посадовець, державобудівник, ринковик* a slov. *zakladateľ štátu, štátny úradník, účastník trhu*. Keďže ide o lexémy, ktoré odzrkadľujú iné kultúrne prostredie, kultúrne prostredie iného národa, slovenské pendanty sú často utvárané opisným spôsobom, teda sú viacslovné alebo transkódované s prispôsobovaním (adaptáciou) výslednej formy domácim zákonitostiam (pojmy použité od teoretikov Mykolu Zaryckého (2004, s. 32-48) a Iľka Koruncja (2008, s. 224-338), najčastejšie uprednostnením produktívneho

afixu v danej slovotvornej triede cieľového jazyka. Afixy ekvivalentných slovensko-ukrajinských dvojíc teda nie sú totožné. Napr. *bavič* – *шоумен*, *hladovkár* – *годувальник*, *inlajťák* – *ковзаняр*, *anketár* – *особа, яка досліджує громадську думку за допомогою анкети*, *stánkar* – *продавець кіоску*.

Iným spôsobom utvorenia zodpovedajúceho ekvivalentu môže byť okazionalizmus, ktorý kopíruje fonematickú štruktúru slova. Napr. *апаратник* – *slov. апаратник*, *рухивець* – *slov. руховець*.

Pokiaľ ide o slová cudzojazyčného pôvodu, slovenčina ako cieľový jazyk, teda jazyk prekladu si môže vypožičať rovnakú lexému ako je v ukrajínčine a adaptuje si ju vo svojom jazykovom priestore podľa svojich ortografických pravidiel napr. *грінпісivecь*, *скейтбордист*, *пейнтболіст* – *grinpisák*, *skateboardista* alebo *skejtboardista* (druhé z nich ako celkom adaptovaný variant), *paintballista* alebo *pejntbolista* (druhé z nich ako celkom adaptovaný variant).

Veľmi často si slovenčina vypomáha pri preklade jednoslovných ukrajinských názvov osôb viacslovnými opisnými pomenovaniami s funkčne zaťaženými lexémami, napr. *лірикоман*, *балетоман*, *рекламолог*, *конфліктолог* – **fanúšik** *poézie*, **fanúšik** *baletu*, **odborník** *na reklamu*, **odborník** *na konflikty*.

V ukrajínčine dochádza výrazne k skracovaniu. Ak ide o pomenovania utvorené zo skratiek cudzojazyčných, pomôže si slovenčina rovnakou skratkou, ak ide o bytostne ukrajinské skratky, prekladateľ musí ukrajinskú skratku „rozšifrovať“ a použiť následne opisnú perifrázu: *НДП* – *ендепіст* – *slov. príslušník Národnodemokratickej strany* (*NDP = Národnodemokratickej strany*).

Ukrajinské kompozitá sa do slovenčiny preložia ako viacslovné pomenovania kalkované, resp. transkódované s adaptáciou. Napríklad *ортодокс-інтернаціоналіст*, *фанат-смертник*, *медіа-партнер* – *slov. ortodoxný internacionalita*, *smrteľný fanatik/ fanatik na smrť*, *mediálny partner*, alebo aj s tzv. funkčne zaťaženými lexémami, napríklad *грошолуб*, *каволюб*, *жертводавець* – **milovník** *peňazí*, **milovník** *kávy*, **poskytovateľ** *obetí*. Týka sa to aj lexém s niektorými produktívnymi sufixoidmi na ukrajinskej strane: *паперотворець*, *монархознавець*, *некрополезнавець*, *значконосець* – *slov. tvorca* *papierov*, **znalec** *monarchie*, *nekropol*, **nositeľ** *odznakov*, *vyznamenaní*. V slovenčine ich nahrádzajú tiež funkčne zaťažené lexémy.

Narastá tiež počet názvov osôb, ktoré sú nositeľmi vlastností. Tieto lexémy sú väčšinou expresívne zafarbené s typickými ukrajinskými koreňovými morfémi. Ich transkódovanie je vlastne nemožné, preto sa pri ich preklade môže uplatniť iba okazionalizmus alebo opisná perifráza: *настирливець* („ten, kto je tvrdohlavý, bezočivý“, *tvrdohlavec*, *bezočivec*), *лестивець* („ten, kto je úlisný, podlízavý“, *úlisník*, *podlízavec*).

Ak sú ukrajinské názvy osôb odvodené od antroponým, transkódovanie s adaptáciou je možné, a preto je to adekvátny spôsob prekladu. Napr. *горбачовець*, *клінтонівець*, *лукашенківець* – *slov. gorbačov*, *klintonov*, *lukašenkov*.

Pri názvoch s nulovou sufixáciou, a počet takých v ukrajinčine narastá, si prekladateľ pomôže opisom s použitím adaptovaného transkódovania (kalkovania): *неформал* „predstaviteľ neformálneho spolku, združenia“, *нелегал* „ten, kto koná nezákonne“, *автокефал* „predstaviteľ ukrajinskej autokefálnej pravoslávnej cirkvi“, *федерал* „vojak, dôstojník federálnych vojsk“.

Ďalej predstavujeme niektoré z produktívnych slovotvorných typov názvov osôb v slovenčine a uvádzame ich pendanty v ukrajinčine. Tento prístup nám napomáha odkrývať totožnosti a odlišnosti vo vonkajších štruktúrach alebo formálnych stvárneniach rovnakých obsahov v týchto dvoch jazykoch.

V slovenčine sa tvorí najviac **nových pomenovaní osôb sufixáciou**, pričom sa uplatňujú slovotvorné typy realizované aj predtým. Pribúda najmä počet pomenovaní, ktoré sa radia k onomaziologickým kategóriám **činiteľských a konateľských názvov, názvov nositeľov vlastností a názvov podľa príslušnosti k niečomu**. Najviac sú názvy osôb odvodené od slovík alebo od dejových substantív: *bavič* – *шоумен*, *moderátor* – *модератор*, od substantív: *anketár* – *особа, яка досліджує громадську думку за допомогою анкети*, *biotronik* – *спеціаліст з біотроніки (психотроніки)*, ***snowboardista*** – ***сноубордист***, *azylant* – *особа, яка просить (політичного) притулку*; *біженець* – *утічений*, *saunár* – *працівник сауни, спеціаліст з банних процедур у саунах*; *рус. банщик* – *špecialista, ktorý obsluhuje návštevníkov sauny*; od proprií: *течяровец* – *прихильник політики, член партії В. Мечіара*, *фісовец* – *прихильник політики, член партії Р.Фіцо*, *дзуріндовці* – *прихильники політики, члени партії М. Дзурінди*, od adjektív: *vitalista* – *віталіст, прихильник віталізму (< vitálny človek)*, *investigatívec* (< *investigatívny novinár*) – *журналіст, який займається інвестиґативною журналістикою (tento termín sa veľmi нерозуїва, skôr sa ровіе журналістським розслідуванням), інвестиґативний журналіст, цивількár (< osoba na civilnej službe)*, zo skratiek a skratkových slov: ***natovec (< NATO) – натівець***, *ка́де́хак (< KDĤ) – член партії KDĤ – Християнсько-демократичного руху*, *смерак (< SMER) – член партії SMER – Напрямок/ Курс*. Niektoré základové slová sú neologické (*snowboard*, *KDĤ*, *SMER*, *Dzurinda*) a niektoré patria z hľadiska novosti k starším a motivujúcim už aj predtým (*bavič*, *anketa*, *sauna*). Niektoré nové pomenovania môžu byť motivované paralelne viacerými motivátormi: slovesom a substantívom (*hladovkár < hladovať/ hladovka – голодувальник*), substantívom a adjektívom (*pohod'ák < pohodový človek/ pohoda – сленг. пофiґіст (skôr ľahostajný človek nie pokojný)*), niekoľkými substantívami (*snowboardista < snowboard/ snowboarding – сноубордист, tolkienológ < Tolkien/ tolkienológia – rus. толкинове́д (vedec); толкинист (prívrženec a následovník Tolkiena)*). Názvy osôb sú často tiež univerbizovanými slovami z viacslovných pomenovaní (pozri vyššie príklady *investigatívec*, *civilkár*). Ukrajinské ekvivalenty sú veľmi často iba opisnými, pretože základové slová týchto motivantov sú viazané na slovenskú kultúru (mená politikov, politických strán a pod.) Ak majú slovenské ekvivalenty ukrajinský pendant jednoslovný, ide prevažne o slovotvorné základy,

ktoré sú absolútne nové a preberané z iných jazykov teraz, v poslednom desaťročí, paralelne (натівець, сноубордист).

Najčastejšie sú názvy osôb v slovenčine utvorené sufixáciou, a to sufixmi **-ér, -ista, -ár/-ar/-iar, -ovec, -ák, -ik**, v ukrajinčine im zodpovedajú iné sufixy, a to také, ktoré sú zase pre túto slovtvornú kategóriu frekventované v ukrajinčine: *surfér/surfista – серфер/серфінгіст, softwarista – програміст, hardwarista – еквівалент sme nenašli, možný je približný opis alebo transpozícia s adaptáciou. harleyista – rus. харлейщик, власник мотоциклу або прихильник марки мотоциклів Harley Davidson, internetista – користувач інтернету; protekcionár – протекціоніст (ten kto poskytuje protekciu), závlahár – той, хто працює у системі зрошування, проводить зрошувальні роботи; klausovec – прихильних політики В. Клауса, zemanovec – прихильних політики Ї. Земана, hydrostavák – працівник будівельної компанії «Гідростав», tatrovák – працівник заводу «Татра», psychotronik – спеціаліст у галузі психотроніки, makrobiotik – спеціаліст у галузі макробіотики; пор. макробіот – довгожитель!* Niektoré názvy vystupujú aj vo svojich variantoch lexikálnych (*surfér/surfista, mečiarovec/mečiarista*), ale aj ortografických *hip-hoper/hiphoper – хопер, greenpisák/grinpisák – грінпісовець*. Všimnime si, že opisné prekladové ekvivalenty v ukrajinčine sú prítomné tam, kde sú základové slová slovenských lexém prísne viazané na daný kultúrny priestor (*tatrovák, mečiarovec, klausovec*).

V rozsiahlej skupine názvov osôb sú najviac zastúpené lexikálno-sémantické skupiny pomenovaní **1. podľa profesie, zamestnania a povolania a záujmovej činnosti, 2. podľa príslušnosti k niečomu, podľa predmetu činnosti, podľa záujmu, záľuby, 3. podľa príslušnosti k politickým stranám, hnutiam, náboženským, kultúrnym a názorovým prúdom a 4. podľa nejakého charakterizačného príznaku** (triedenie podľa Z. Opavskej, 2005, s. 25).

V prvej skupine sa nachádzajú **názvy osôb – odborníkov, špecialistov podľa odboru, ktorému sa venujú**: *romista – спеціаліст з питань ромів, akupunkturista – акупунктурник; vizážista – візажист; biotronic – спеціаліст у галузі психотроніки (біотроніки sa nerozužíва), makrobiotik – спеціаліст у галузі макробіотики; porovnajete макробіот=довгожитель, bioinformatik – спеціаліст з біоінформатики, v ruštine биоинформатик; aromatólog – ароматолог; kontaktológ – контактолог, лікар-контактолог, nanotechnológ – нанотехнолог*. Ak sú v slovenčine lexémy utvorené za pomoci sufixu **-ológ**, majú ukrajinské pendanty rovnaký sufix **-лог**. Ak sú slovenské lexémy utvorené za pomoci sufixu **-ik**, v ukrajinčine je použitá funkčná lexéma **спеціаліст**. Slovenské lexémy so sufixom **-ista** majú v ukrajinčine pendanty s rôznymi sufixmi: *akupunkturник, візажист*.

V slovenčine sú tiež rozšírené **názvy osôb – pracovníkov podľa rôznych profesií**, pričom môže ísť o **názvy konateľské, ktoré sú motivované predmetom činnosti** (**-ár/-ar**: *anketár – особа, яка досліджує громадську думку за допомогою анкети, kerkar – татуїщик?* (v istej ukrajinskej umeleckej próze sme takýto výraz našli), *stánkar – продавець кіоску; -ista*: *dizajnerista/ designerista – дизайнер*;

modemista – nenašli sme ekvivalent, možný je kalk *модеміст*, *scannerista/skenerista* – v ruštine *сканерщик* (ale nie je to povolanie, len pomenovanie pre osobu, ktorá obvyčajne robí niečo pomocou skenera, napr. *вор-сканерщик*), *-er*: *dealer* – дилер; *developer* – девелопер; *performer* – перформер, *handmaker* – ruské *хендмейкер*; ukrajinské *майстер з хендмейду*, *imagemaker* – іміджмейкер). Ako vidieť, aj v ukrajiničine takáto lexikálno-sémantická skupina je aktívne zastúpená. Slovenské názvy so sufixom *-er* sú prevzatiami z cudzieho jazyka a spoľahlivo fungujú aj na ukrajinskej strane. Niektoré z uvedených názvov sú bezpríznačnými (*dizajnerista/designerista*, *modemista*, *scannerista/skenerista*), iné sú príznakové a bežné pre hovorový jazyk (*anketár*, *kerkar*). Bezpríznačové slovenské výrazy majú svoje jednoslovné pendanty aj na ukrajinskej strane. Ak sú príznakové, na ukrajinskej strane táto analógia už nefunguje. V rámci tejto skupiny sa vyskytuje aj **podskupina činiteľských názvov motivovaných profesijnou činnosťou, ktorou sa zaoberajú** (*-č*: *bavič* – шоумен, *vymáhač* – колектор, *roztlieskavač* – чірлідер, *-tel'*: *testovateľ* – тестувальник ПЗ (програмного забезпечення)/*тестер* (zriedkavo, skôr v kozmetike) *-átor*: *implementátor* – реалізатор, *rozrobник*, *lokalizátor* – локалізатор, *mediátor* – медіатор, *moderátor* – модератор, *-ér*: *prezentér* – v ukr. iba neosobné podstatné meno *презентер* (len ako ovládač na prezentácie), *diskutér* – особа, яка бере участь у дискусії). Ak sú základové slová slovenského pôvodu, ukrajinské pendanty majú svoj zodpovedajúci ukrajinský slovotvorný základ, ak sú základové slová internacionálneho charakteru, ukrajinské ekvivalenty obsahujú rovnaký slovotvorný základ ako slovenské výrazy. Veľmi dobre to vidieť aj na príkladoch v nasledujúcich odsekoch.

Ide o **názvy osôb podľa záujmovej činnosti športovej**: *ista*: *aikidista* – *майстер/спортсмен айкідо* < *aikido*, *florbalista* – флорболіст, *snowboardista* – сноубордист, *freestyleista* – фрістайліст, *golfista* – гольфіст, *inlajnista* – ковзаняр (< *in-line korčule*), *-ér/-er*: *raftér* – спортсмен-рафтер, *snowbordér* – сноубордист, *kickboxér* – кікбоксер, *wrestler* – рестлер, *-ár/-ar*: *šírkar* – гравець у дартс/ спортсмен дартсу, *-ák*: *fitnesák* – спортсмен з фітнесу, *inlajňák* – ковзаняр, **ale aj hudobnej**: *džezista/jazzman/džezmen* – джазмен, *hip-hoper/hiphoper* – хопер, *metalista* – металіст, *junglista*, *grunger*, *doomer* – pre ostatné tri sme ekvivalenty nenašli.

V ďalšej skupine sa nachádzajú **názvy stúpenčov, prívržencov a členov určitého politického, ideového a myšlienkového prúdu, smeru alebo hnutia**. Motivantmi sú teda názvy týchto prúdov, smerov a hnutí. Pri tvorbe sa uplatňuje najmä sufix *-ista*: *jehovista* – єговіст, *thatcherista* – прихильник політики М. Тетчер, *mečiarista* – прихильник політики, член партії В. Мечіара, *klausista* – прихильник політики В. Клауса, *postkomunista* – посткомуніст, *eurooptimista* – єврооптиміст, *europesimista* – європесиміст, *ekofeminista*, *eurorealista* – єврореаліст, *monetarista* – монетаріст, *newageista* – прихильник руху, культу, релігії «нової ери» (Нью-ейдж) (< *new age*), *-ár*: *véreenkár*, *-ák*: *kádehák* – член, прихильник партії КДН – Християнсько-демократичного руху,

házetdeesák/ HZDS-ák – член партії HZDS – Рух за демократичну Словаччину, *grinpisák* – гринписовець, **-ovec**: *patovec* – натівець. Výsledkom motivácie sú jednokoreňové slová, ale aj zložené slová obsahujúce cudzojazyčné komponenty (vystupujú ako prefixoidy, napr. *postkomunista*, *eurooptimista*, *europesimista*, *ekofeminista*, *eurorealista*), resp. sú úplnými cudzojazyčnými prevzatiami (*newageista*).

Rozsiahlu skupinu tvoria **pomenovania osôb, ktoré majú nejakú nápadnú vlastnosť, vzhľadovú črtu, charakterizuje ich niečo (choroba, záľuba)**. Napríklad názvy s istou vlastnosťou: **-ák**: *pohodák* – пофизіст, *neschopák* – нездара, *nezávislák* – неформал, **-ista**: *asertivista* – асертивна людина/особа, *якії притаманна асертивність*, *sexista* – сексист, **-ik**: *charizmatik* – харизматик, *харизматична людина*, *chaotik* – rus. хаотик, **-man**: *hluchman* – ekvivalent sa nenašiel, **-ák**: *úchylák* – збоченець, *kravaták* („ten, kto rád nosí kravaty“) – той, хто любить носити краватки. V týchto prípadoch ide vlastne o štýlisticky príznakové názvy osôb. Bezpríznakovými sú napríklad názvy osôb, ktoré trpia nejakou chorobou: *anorektik* – аноректик, *vredár* „ten, kto má vredy“ – po rusky язвенник, *особа, яка хворіє на виразку/ має виразку*, ale aj príznakové: *depresák/ depresista* – депресивна людина, *komplexák* – закомплексована людина. Podľa obľúbeného predmetu vznikli pomenovania ako *bestsellerista* – читач, *любитель бестселерів*, *esemeskár* – любитель смс/есемесок, *saunár* – любитель сауни, *internetista* – активний користувач інтернету, *хто постійно сидить в інтернеті*, *harleyista* – rus. харлейщик, *власник мотоциклу або прихильник/ любитель марки мотоциклів Harley Davidson*, *pécečkár/ písíčkář* – комп'ютерник, *mailista* – хто спілкується через імейл/електронну пошту, *petičník* – той, хто любить писати петиції, *linuxista* – активний користувач/любитель Linux (< Linux „počítačový program“), *bonmotista/ bonmotér* – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis, *scifista* – любитель наукової фантастики, *graffitista* (< *graffiti*) – граффітіст, *pamfletista* – памфлетист.

Zaraďujú sa tu aj pomenovania, ktoré **charakterizujú osoby podľa ich činnosti**: *odstraňovateľ* – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis, *ničiteľ* – знищувач, *spochybňovateľ* – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis, *roberateľ* – отримувач (пенсії, стипендії), *zастраšovateľ* – залякувач, *klonovateľ* – клонувальник, *beletrizátor* – белетризатор, *lamentátor* – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis, *lustrátor* – люстратор, *mýtizátor* – особа, що займається міфізацією, *revitalizátor* – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis, *nominátor* – iba v ruštine номинатор, *profitér* – той, хто націлений лише на отримання прибутку, *feťák* – той, хто нюхає, *reštituent* – хто претендує на реституцію, *lobista* – лобіст. Výrazy ako *lamentátor*, *lustrátor*, *mýtizátor*, *revitalizátor*, *nominátor*, *profitér*, *feťák*, možno považovať v tomto prípade za expresívne.

V súčasnej slovenčine sa v rámci **substantívnych kompozít – názvov osôb** – prejavujú tiež výrazné kvantitatívne aj kvalitatívne zmeny. Máme na mysli sufixoidy

a sufixoidné lexémy cudzieho pôvodu, ako sú **-fil, -man, -fób, -lóg, -holik, -forik, -krat, -centrista, -turista -terapeut, -maniak** a domáceho pôvodu **-žrút, -mil**. Niektoré sa uplatňovali už predtým a niektoré sú nové, napr. **-holik, -forik**. Prechod medzi starými a novými tvoria sufixoidy **-centrista** a **-krat**. Uplatňovali sa už skôr, ale ich slovotvorná aktivita sa dnes podstatne zvýšila. Mnoho starších kompozít takto utvorených patrilo do odbornej, resp. intelektuálnej vrstvy slovnej zásoby, dnes sa zmenila ich sféra použitia, uplatňujú sa viac v publicistických a mediálnych textoch a často vznikajú aj v bežnej reči. So sufixoidom **-fil** sa napríklad analogicky tvoria slová na pomenovanie niekoho, kto má rád niečo označené základovým slovom: *čajofil – любитель чаю*, v ruštine *чаеман*, *kávofil – кавоман*, *sukrofil – любитель цукру*, *olivofil – оливкоман*, *batmanofil – бетменоман*, *gottofil – ekvivalent nejestvuje*, lexéma veľmi úzko viazaná na iný kultúrny priestor, možný je iba opis. Na označenie osôb, ktoré sú odborníkmi v nejakej oblasti alebo odbore sa utvorili pomenovania za pomoci sufixoidu **-lóg** podľa vzoru, modelu *kontaktológ – контактолог* „ten, kto je odborník na aplikáciu, výrobu kontaktných šošoviek“ *démonológ – демонолог*, *ufológ – уфолог*, *pornológ – спеціаліст з порнографії*, *kafkológ – výraz známy v ruštine кафковед*, *tolkienológ – výraz známy v ruštine толкиновед*, *simpsonológ – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis*. Vášeň pre niečo označujú pomenovania osôb so sufixoidom **-man, -maniak**: *automan/ automaniak – автоманияк*, *erotoman – еротоман*, *čokoládoman – шоколадоман*, *internetoman/internetomaniak – інтернет-маніяк*, *videoman – відеоман*, ktoré však môžu niekedy označovať závislosť na niečom, duševnú chorobu, napr. *heroínoman – героїноман*, *workoman*, *čokoládoman*, *internetoman*. Osoby, ktoré niečo obľubujú, nazývame tiež *filmožrútmí – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis*, *reklamožrútmí – рекламожер*. Strach z niečoho, odpor k niečomu, nedôvera k niečomu je obsiahnutá v sufixoidoch **-fób, -fobik**: *bacilofób – той, хто має бацилофобію*, zriedkavo *бацилофоб*, *ichtyofób* (strach z rýb) – *той, хто має іхтіофобію*, zriedkavo *іхтіофоб*, *kyberofób* (strach z počítačov a počítačovej techniky vôbec) – *кіберофоб*, *eurofobik – єврофоб*, *čajofobik – nenašli sme žiaden ekvivalent, dá sa použiť iba opis*. Ten, kto je prívržencom nejakej politickej situácie, politiky, smerovania sa nazýva *eurocentrista – євроцентрист*, *bruselocentrista – ekvivalent sa zatiaľ nenašiel, ale technické možnosti na utvorenie neologizmu „брюселоцентрист“ tu sú; ale aj autokrat – автократ*, *demokrat – демократ*, *plutokrat – плутократ*. **Osobu, ktorá realizuje** nejakú **terapiu**, označujeme dnes ako *arteterapeuta – арт-терапевт*, *laseroterapeuta – лазеротерапевт*, *hydroterapeuta – гідротерапевт*, *hypnoterapeuta – гіпнотерапевт*, teda podľa terapie, ktorú realizuje. Ten, kto rád realizuje gastroturistiku, je *gastroturista – гастротурист*, iný je *ufoturista – космічний турист*, *agroturista – турист, який любить зелений, сільський туризм*, *агротурист*, *euroturista – zriedkavo єротурист*. Tieto príklady dokumentujú zvyšujúcu sa aktivitu týchto sufixoidných prvkov všeobecne, nielen pri tvorbe pomenovaní osôb, tiež ich relatívnu samostatnosť i zvyšovanie produktivity pragmatického tvorenia a princípu analógie (L. Janovec – A. Rangelova, 2005, s.

97). Toto konštatovanie dopĺňame tvrdením, že tento jav sa prejavuje aj v ukrajinčine, a teda veľmi často slovenským sufixoidom ako napr. **-man**, **-maniak** zodpovedajú ukrajinské **-ман**, **-маніак**, slovenským sufixom **-fób**, **-fobik** zodpovedá ukrajinské **-фоб**, slovenskému **-centrista** zodpovedá ukrajinské **-центрист**, slovenskému **-krat** zodpovedá ukrajinské **-крат**, slovenskému **-terapeut** zodpovedá ukrajinské **-терапевт**, slovenskému **-turista** zodpovedá ukrajinské **-турист**, slovenskému **-fil** („milujúci niečo“) zodpovedá ukrajinské **-ман** (*оливкоман*, *цукроман*...), niekedy aj funkčne zaťažená lexéma „**любител** чого –небудь“. Dá sa to vidieť na všetkých príkladoch uvedených vyššie v tomto odseku. Rozdiel je snáď vo frekvencii používania hotových lexém v oboch jazykoch. Ukazuje sa, že takéto lexémy sú viac používané v slovenčine ako v ukrajinčine. Použitie pomenovania však závisí od potreby. Ak jav, ktorý pomenúvajú lexémy, sa v danej kultúre nepestuje do takej miery, ako v inej, aj použitie lexémy bude menej frekventované.

P. Kochová (2003, s. 76) konštatuje, že rovnako ako v ostatných slovanských jazykoch (odvoláva sa na práce K. Kleszcowej (2000), A. Jadackej (2001) a I. Ohnheiserovej (2003)), tak aj češtine narastá počet nových substantív utvorených prefixáciou. Rovnakú tendenciu badáme aj v slovenčine a ukrajinčine.

Z domácich predpôn je najproduktívnejšou predpona **ne-** na vyjadrenie lexikálnej negácie. Počet lexém s týmto prefixom v rámci nových slov však nie je až taký vysoký ako je to pri uplatnení iných prefixov, najmä tých, ktoré sú cudzieho pôvodu. Uvádzame niekoľko príkladov: *neobčan*, *Neróm*, *nevozíčkar*, *nepodnikateľ*, *neklieňt*. Ekvivalenty v ukrajinčine sme nenašli, možné sú analogické príležitostné kalky, nakoľko podobnýjav používania prefixu **ne-** v tomto jazyku jestvuje tiež, spája sa však zatiaľ s inými základovými slovami.

Ďalšou domácou predponou je predpona **proti-**, ktorá je v konkurencii k cudzej predpone **anti-**. Substantíva – pomenovania osôb, ktoré sú utvorené týmito prefixmi, nesú význam „odporca proti niečomu“. Napríklad: *protidemonštrant* – *антидемонстрант*, *protieurópan* – *антиєвропеець*, *protiglobalista*, *protiglobalizátor* – *антиглобаліст*. V ukrajinčine vystupujú ako vhodné ekvivalenty práve také, ktoré sú utvorené za pomoci cudzojazyčnej konkurenčnej predpony **анти-** (viď príklady vyššie). O tejto cudzojazyčnej predpone v slovenčine hovoríme aj o niečo ďalej, v ďalšom odseku.

V slovenčine sa niekedy objavia aj pomenovania s prefixom **pod-** a **pred-**: *podlíder* – možný je analogický príležitostný kalk, *preddôchodca* – *людина передпенсійного віку* (*opisný ekvivalent*).

Veľmi produktívnou je cudzia predpona **anti-**, spomenutá už vyššie, ktorá výrazne konkuruje domácej predpone proti-: *antirasista* – *антирасист*, *antiglobalista*, *antistraník* – *антипармієць*, *antibavič*, *antimodelka* – *дівчина з немодельними параметрами*; *antifanúšik* – *антифанат*, *antishowman* – *антишоумен*, *antihviezda* – *антизірка*, *antimanažér* – *анти-менеджер*, *antidemonštrant* – *антидемонстрант*, *antieurópan* – *антиєвропеець*, *antiglobalista* – *антиглобаліст*, *antiglobalizátor* – *той, хто бореться з*

глобалізацією. Táto predpona má svoj pendant v ukrajinčine **-антн** a príklady dokazujú, že ekvivalenty sú tvorené analogicky v slovenčine aj v ukrajinčine.

Ako produktívny môže vystupovať prefix **vice-** vo význame „**zástupca niekoho alebo druhý v hierarchii**“: *vicepremiér – віце-прем'єр*, *vicemiss – віце-міс*, *viceprimátor – віце-мер* a prefix **sub-**: *subprovider – субпровайдер*. Aj tu sú ekvivalenty tvorené analogicky v slovenčine aj v ukrajinčine.

Pri tvorbe názvov sa uplatňujú do značnej miery nielen prefixy, ale aj jednotky prechodné. Pomôžeme si pojmom prefixoidy. Z prefixoidov sa uplatňujú tie, ktoré sú cudzieho pôvodu, a to tieto: **polo-**, **ultra-**, **ex-**: *polodemokrat – напівдемократ*, *ultrahviezda – суперзірка*, *superobchodník – супер-продавець*. V ukrajinčine im korešpondujú prefixoidy **-напів**, **-супер**.

Viacslovné pomenovania osôb sú najmä pomenovania profesií, ktoré musia byť bližšie určené, preto si vyžadujú k substantívu, ktoré túto profesiu pomenúva, adjektívum, ktoré výraz bližšie vyšpecifikuje a odlíši, resp. vymedzí z väčšej všeobecnej skupiny. Ide o názvy športových profesií: *letný biatlonista – біатлоніст*, *akrobatický lyžiar/ lyžiarsky akrobat – лижний акробат*, *extrémny snowboardista – екстремальний сноубордист*, *šestkový volejbalista – гравець у класичний волейбол*, *plážový volejbalista – гравець у пляжний волейбол/ пляжний волейболіст (posledné sa nepoužíva)*, ale aj iné profesie: *investigatívny žurnalista – інвестигативний журналіст*, *webový dizajnér/ designér – веб-дизайнер*, *dentálny hygienik – дентальний гігієніст*, *krízový manažér – кризовий менеджер*, *protidrogový koordinátor – координатор з антинаркотичної політики*, *osobný asistent – особистий помічник*. Aj v ukrajinčine sa tieto výrazy tvoria analogicky ako v slovenčine. Ďalšie pomenovania **vyjadrujú obľúbenú činnosť**: *sexuálny turista – секс-турист*, *ročítačový pirát – комп'ютерний пірат*, *patologický hráč – ігроман*, **príklon k nejakému politickému smeru, hnutiu**: *občiansky demokrat – v ukrajinčine je možný zatiaľ príležitostný kalk громадський демократ*, *zelený terorista – tiež možný príležitostný kalk*, ale aj iné, napr. *penzijný pripoistenec – nemá ekvivalent v ukrajinčine*, *mediálny partner – медійний партнер* a pod.

O. Martincová (2005, s. 223) konštatuje, že charakteristickým javom nových **viacslovných pomenovaní** v češtine je väčšia funkčná zaťaženosť niektorých lexikálnych jednotiek v úlohe tzv. riadiaceho substantíva (z hľadiska onomaziologického je to nositeľ onomaziologického príznaku). Podobne je to aj v slovenčine. Pri pomenovaní osôb je takto funkčne zaťažená cudzia lexéma **manažér/ka** a **asistent/ka** v pomenovaniach: *finančný manažér – фінансовий менеджер*, *projektový manažér – проект-менеджер/ менеджер проекта*, *marketingový manažér – маркетинг-менеджер/ менеджер з маркетингу*, *produktový manažér – бренд-менеджер*, *osobný asistent – особистий помічник*, *rómsky asistent – ukrajinčina takúto lexikálnu jednotku nemá, jednotka je viazaná na slovenský kultúrny priestor*, *projektový asistent – помічник менеджера проекту*, *poslanecký asistent/ asistent poslanca – помічник депутата*, *asistent trénera – помічник тренера*, *asistent rozhodcu – помічник судді*, *finančný asistent –*

фінансовий асистент, помічник фінансового менеджера, pôrodná asistentka – акушерка. Aj v ukrajinčine takéto funkčne zaťažené lexémy jestvujú, a preto sa dajú vytvoriť pendanty k slovenským výrazom analogicky, napr. s funkčne zaťaženými výrazmi **помічник, менеджер.**

Záver

Pri preklade ide vždy o zachytenie toho istého obsahu dvoma jazykmi, hoci aj odlišnou formou, ale obsah (odovzdaná) informácia je zachovaná. V našej štúdiu sme sa zamerali na preklad kategórie osôb, ktorá je veľmi bohatá a dnes vysoko produktívna. To, že prekladová lexikografia nestíha reagovať na dynamiku v novej slovnej zásobe je fakt, ktorý musí prekladateľ prijať, ale zároveň je nútený poradiť si s prekladovými „orieškami“. Ak prekladateľ disponuje poznatkami zo súčasnej slovtvorby, môže mať úlohu značne uľahčenú. Pri preklade názvov osôb sa napríklad stačí zamerať na niekoľko dôležitých momentov v štruktúre týchto názvov. Dôležité je uvedomiť si, či je výraz domáci alebo cudzí, prevzatý. Či je prevzatý kompletne, resp. iba jeho časť. Ak iba jeho časť, tak ktorá – slovotvorný základ alebo slovotvorný formant? Ak je výraz domáci, je utvorený produktívnym slovotvorným formantom a ako vysoko produktívnym pre danú lexikálno-sémantickú triedu? Dá sa takýto formant nahradiť v cieľovom jazyku jeho analógom – absolútnym, čiastočným? Dá sa použiť rovnaký slovotvorný základ v cieľovom jazyku? Je možný cudzojazyčný pendant, slovotvorný základ, slovotvorný formant? Dá sa použiť funkčne zaťažená lexéma alebo sa treba utiekať iba k približným opisom. Môže byť použitý príležitostný kalk alebo je možné transkódovanie s adaptáciou? Na tieto otázky v našej štúdiu odpovedáme do takej miery, ako nám to látka a možnosti ponúkajú. Tieto vedomosti sú prínosné nielen pre prekladateľa, ktorý sa venuje písomnému prekladu, ale podľa nás najmä pre tlmočníka, ktorý musí reagovať ad hoc, pretože nemá čas na hľadanie a preverovanie. Zákonitosti medzi dvoma jazykovými systémami na potrebnej jazykovej rovine, poznanie analógií a odlišností sú preň v danom momente v procese prekladu nenahraditeľné a brániace pocitu absolútnej nemohúcnosti až bezradnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- Kochová, P. Prefixace u nových substantiv. In: Neologizmy v dnešní češtině. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 76-84, ISBN 80-200-0607-9.
- Корунець, І. Вступ до перекладознавства. Вінниця: Нова Книга, 2008, ISBN 978-966-381-137-5.
- Kredátusová, J. Nová substantívna lexika v ukrajinsko-slovenskom aspekte. Vybrané porovnávacie štúdie. Prešov: FF PU, 2013, ISBN 978-80-555-0900-6.
- Kredátusová, J. Ukrajinská neológia a obnovovacie procesy v ukrajinskej lexike. Prešov: FF PU, 2014, ISBN 978-80-555-1084-2.
- Martincová, O. a kol. Neologizmy v dnešní češtině. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, 978-80-86496-21-4.
- Opavská, Z. Nové pomenovania osôb. In: Neologizmy v dnešní češtině. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 19-39, ISBN 80-200-0607-9.

Jankovec, L. – Rangelová, A. Suffixoidy a suffixoidní lexémy u substantivních kompozit. In: Neologizmy v dnešní češtině. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 85-98.
Стишов, О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2003.
Зарицький, М. С. Переклад: створення та редагування. Київ: Парламентське видавництво, 2004.

Summary

New Naming Units in Slovak and Ukrainian Language From Translation Aspect

In the study are presented some principles of new personal naming units' translation from Ukrainian language to Slovak language. The author focuses on all the ways of new naming units' formation in comparative Slovak-Ukrainian aspect in the study. The author provides the new naming units in Slovak language with their Ukrainian equivalents, while explaining the ways, how a particular equivalent is formed from the translation aspect.

Keywords: Slovak language, Ukrainian language, new word, personal naming unit, word-formation mean, word-formation resource, translation method, translation language.

O autorke

Doc. Mgr. Jarmila Kredátusová, PhD. leads the lectures and seminars about Ukrainian language lexicology, Ukrainian language stylistics, the theory and practice of professional translation, consecutive and simultaneous interpreting. In her scientific work she focuses on the comparative research in the field of the current literary Ukrainian and Slovak language vocabulary, especially on the new words and the vocabulary dynamics in both languages. She also deals with the teaching methodology of professional translation and interpreting at the Department of Ukrainian Studies. She publishes textbooks for students of interpreting for both bachelor and master levels of university education.